

J. M. Coetzees föreläsning "Vad är en klassiker?"

af Lars Rydbeck

För något mer än tio år sedan höll årets nobelpristagare i litteratur en föreläsning under titeln "What is a Classic?". Denna föreläsning står nu som inledning till en samling föredrag och recensioner som är lätt tillgängliga i pocket (Stranger Shores. Essays 1986 – 1999, Vintage 2002, 374s.).

Om en författare väljer att offentligt yttra sig i frågan vad en klassiker är och dessutom ger föredraget titeln "What is a Classic?", vet åhöraren och den senare läsaren att argumentationen i T.S. Eliots föreläsning i Vergiliussällskapet i London år 1944 under denna titel skall få en utmanande fortsättning.

Vad hade alltså Coetzee år 1991 vid universitetet i Graz att säga om västerlandets klassiska litteratur, för det är den som är föremål för kommentarer?

Coetzee anser inte – det är min slutsats efter läsning av hans föredrag – att Vergilius i dag är *The Classic of Western Literature*. Det var annorlunda för Eliot: "För Eliot kan där bara vara en Vergilius, eftersom det bara finns en Kristus, en Kyrka, ett Rom, en västerländsk kristen kultur och en ursprunglig klassiker inom denna romersk-kristna kultur."

Möjligen skulle alltså Coetzee erkänna att Vergilius en gång varit vår västerländska klassiker. Men: hur skall Vergilius kunna vara en klassiker när bara en försvinnande liten del av västerlandets läsare kan läsa honom på latin. En klassiker överlever inte i längden bara i form av översättningar. Det finns t.ex. ingenting här i Sverige som tyder på att Vergilius epos i sin nya svenska språkdräkt signerad Ingvar Björkeson skulle spela en roll som klassiker för ett svenskt publikum. Möjligen gäller samma sak för Platon trots att en mäktig ny svensk översättning i dessa dagar reser sig över horisonten.

Eliot själv kände att han fötts för sent in i en epok, där han inte var hemma. Han överlevde på ett onaturligt sätt bortom sina egna gränser. Det är den känslan Eliots poesi ger Coetzee, som på 1960-talet kom till London ungefär på samma sätt som en gång Eliot några decennier tidigare, som en landsflyktig från en av de engelska "kolonierna". I Eliots tidiga poesi, från *Prufrock* till *Gerontion*, finns denna känsla av att vara "out of date" och det är kanske därför som Coetzee (i "Ungdomsår") framstår som en så devot Eliotbeundrare. På sätt och vis har Eliot efterträtt Vergilius som Coetzees klassiker och det trots att Coetzee har egna erfarenheter av Vergilius på latin.

Coetzee ser också likheten mellan Eliots tidiga år i London och sin egen rätt så ömkliga existens som en sorts modest dataexpert i metropolen. Aeneas upplevelse av Dido kan fungera som en spegel för både Coetzee och Eliot. Coetzee är dock mera klarsynt än Eliot när det gäller tolkningen av Aeneas möte med Dido i Hades. Detta möte är enligt Eliot (i Vergiliusföreläsningen) "civiliserat". Han själv vill ju att skilsmässan från Vivien, den första hustrun, skall framstå som civiliserad. Hos Vergilius reagerar inte Dido alls så:

Ögat höll hon mot marken fäst och huvudet bortvänt;
mer förändrades ej hennes drag av orden hon sade
än om hon varit hård granit - - -
Slutligen rusar hon bort och söker hätsk och fientlig (*inimica*)
tillflykt i skuggig skog - - -

Plötsligt tröttnar Coetzee på Eliots Vergiliusföreläsning. Kanske Eliot bara konstruerar denna Vergiliusreception i stället för att själv konfrontera sin inte så särskilt märkvärdiga ställning inom en trängt akademisk eurocentristisk kultur, som inte förberett honom för något annat än ett liv som mandarin i ett av New Englands elfenbenstorn.

Hunnen så långt i sin egen föreläsning tar nu Coetzee itu med sig själv och sitt förhållande till "det klassiska". Det sker på ett oväntat sätt och ger mig samma elektriska impulser i nack- och ryggmuskler som jag fick när jag f. f.g. läste Augustinus beskrivning av sin kallelse till individuell medvetenhet och kristen tro.

"En söndag eftermiddag sommaren 1955, när jag var 15 år gammal, drev jag runt i vår trädgård på baksidan av huset i Kapstadens förstäder. Jag funderade över vad jag skulle ta mig till – ledan var ju det stora existentiella problemet den gången – när jag hörde musik från grannhuset. Så länge musiken varade, stod jag blickstill, jag vågade knappt andas. Musiken talade till mig som musik aldrig förut talat till mig". (Några rader längre fram som upplysning till läsaren: "Vad jag lyssnade på var en inspelning av Bachs Das Wohltemperierte Klavier på cembalo - - -")

Denna upplevelse förändrade Coetzees liv. "Och så eftermiddagen i trädgården och Bachs musik och att allt förändrades. Ett ögonblick av uppenbarelse som jag inte vill kalla eliotskt – det skulle vara att förolämpa de ögonblick av uppenbarelse som celebreras i Eliots poesi – men som icke desto mindre var av största betydelse för mitt liv: för första gången upplevde jag påverkan från 'det klassiska'."

Coetzee går in på alla turerna i Bachs överlevnad in i vår tid efter en downperiod som sträcker sig från Bachs död 1750 fram till Mendelssohns uppförande av Matteuspassionen i Berlin 1829.

"Musiken tänker sig själv i Bach", så gåtfullt formulerar sig Coetzee. Han undrar om Bachs anda talade till honom genom århundradena, över haven, och placerade honom inför vissa bestämda ideal. Samtidigt är han inte helt säker på att han inte genom Bachupplevelsen valde Europas högkultur och en inlärning av dess koder som en väg som skulle ta honom bort från hans klassposition som afrikand i ett av engelsk kultur dominerat vitt Sydafrika.

Han ser klart skillnaden mellan Bach som musikalisk klassiker och vilken annan litterär figur som helst som klassiker. Musikinstitutionerna och den musikaliska praktiken förfaller honom sundare än motsvarande institutioner och praktik inom litteraturen. De utövande musikerna kan hålla det som de värderar vid liv på annorlunda vis än läsarna (på olika nivåer i samhället) kan hålla sina bortglömda men värderade författare vid liv.

Varje gång en nybörjare stapplar sig igenom det första preludiet i "De fyrtioåtta preludierna och fugorna" prövas Bach igen. Oh vad jag känner igen mig själv som femtonåring vid pianot!

Coetzee kommer fram till att klassisk musik är det som framgår intakt ur

denna process av dag-för-dag prövning.

“Så anländer vi till en viss paradox. Klassikern definierar sig själv genom att överleva. Ifrågasättandet av klassikern, det spelar inte någon roll hur fientlig den är, är en del av klassikerns historia, oundviklig, ja t.o.m. välkommen. Ty så länge klassikern behöver skyddas från anfall, kan den aldrig bevisa sig själv vara klassiker”.

Och: Bach har genom de professionella musikerna lättare att bestå den prövningen än Vergilius och, för den delen, Eliot själv, även om han för Coetzee förblir Poeten med stort P.